

сударства без теневой экономики, Украина получит новые перспективы развития международных связей.

Литература

1. Струнина В. Иностранные инвестиции в контексте сотрудничества Украины с международными финансовыми организациями // Экономика Украины. – 2004. – № 8. – С.22-25.
2. Лушкін В.А. Інвестиції та економічний розвиток. – Житомир: Житомир, 2002. – 256 с.
3. Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський, О.М. Мозковий та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненко. – К.: КНЕУ, 2003.–387с.
4. Мерзляк А. Иностранные инвестиции в контексте интеграции Украины в ЕС // Эконо-

мика Украины. – 2003. – № 7. – С. 84-89.

5. Барановський О.І. Залучення інвестицій: питання теорії і практики. – Донецьк: „Астро” ПП, 1999. – 276 с.

6. Варламова Г.О. Вплив інвестицій на економічне зростання // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 57-64.

7. Борщ Л.М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2002. – 318 с.

8. Чечетов М. Иностранные инвестиции: макроэкономический аспект // Экономика Украины. – 2004. – № 8. – С. 4-14.

Статья поступила в редакцию 20.01.2006

**Л.А. ЯРЕМКО, к.е.н., доцент,
Львівська комерційна академія**

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Суспільства зорієнтовані на традиції, приречені на загибель; зорієнтовані на сьогоднішній день, приречені на стагнацію; і тільки суспільства націлені на нове, здатні до розвитку.

А. Тойнбі

Успішний, сталий регіональний розвиток в сучасних умовах може бути забезпечений лише на базі “нової економіки”. “Новий економіці” притаманний інноваційний характер розвитку, тобто розвиток, що базується на постійному оновленні виробництва, запровадженні в бізнесову практику нововведень, активному інвестуванню. Країни та регіони змагаються між собою за допомогою інноваційної активності, швидкості та кількості запроваджених нововведень. Інновації стали не лише підставою для формування конкурентоспроможності країн та регіонів, а й визначають їх місце у світовій ієрархії. Систематичне та масоване застосування інновацій в економіці дає підстави говорити про інноваційний розвиток, або ж про його інноваційну модель.

Якщо говорити про українську ситуацію, то слід вказати на неусвідомлення, нерозуміння того, що саме інновації в сучасних умовах є основним джерелом прибутку і запорукою успішного і довготривалого бізнесу.

Так, українські дослідники, зокрема, Л. Федулова та М. Пашута, характеризують іс-

нуючу ситуацію в інноваційній сфері України як кризову [1]. Директор інституту економіки промисловості НАН України академік О. Амоша вважає, що інноваційна діяльність в країні знаходиться «в стані хронічної кризи» [2]. Член-кореспондент НАН України В. Голиков пише про «антиінноваційну політику» уряду [3]. Ці висновки підкріплюються переконливими даними щодо існуючої ситуації. Наведемо лише деякі з них. Так, у 2003 році порівняно з 1995р. за офіційною статистикою: питома вага підприємств, які освоювали виробництво нових видів продукції знизилася більше ніж у два рази; питома вага підприємств, які впроваджували нові технології, скоротилася у 1,7 рази; кількість розробок зі створення нових видів техніки і технологій зменшилася у 2,4 рази; частка інноваційної продукції в загальному обсязі відвантаженої знизилася (порівняно з 2000 роком) з 9,4% до 5,6%; чисельність виконавців наукових та науково-технічних робіт скоротилася в 1,7 рази [4]. Результатом цих процесів стало різке зниження технологічного

© Л.А. Яремко, 2006

рівня розвитку України. Ще у 1993 році вона відносилася до 20 найрозвинутіших країн, а сьогодні опинилася серед технологічно відсталих [5].

Єдиним виходом із цього загрозливого становища є якнайшвидший перехід країни на інноваційний шлях розвитку, здійснення своєрідного «інноваційного прориву». Це першочергово потребує розробки довгострокової (розділеної на етапи) програми переведення економіки на інноваційний тип розвитку. Крім загальнодержавної, вона повинна включати регіональні, галузеві, а також програми для державних підприємств. Забезпечення інноваційного розвитку вимагає спільних і скоординованих зусиль центральної і регіональної влади, місцевих органів управління.

Визначальна роль належить державі, яка покликана формувати та розбудовувати економічну систему країни, у тому числі і її інноваційну складову. І сьогодні в розвинених країнах світу роль держави в інноваційній сфері залишається значною. Вона значно перевищує її активність у інших секторах економіки, про що зокрема свідчить досвід США [6]. „В нових умовах держава повинна виступати як менеджер національної інноваційної системи, зберігаючи власне „наукове виробництво” для забезпечення стратегічних інтересів, але посилюючи при цьому вплив на підприємницький сегмент НІС” [7]. Особливо це актуально для країн з перехідною економікою. Трансформаційна економіка з інноваційною складовою потребує більше державної підтримки та опіки з огляду на те, що тут ще не сформувалася цілісна система ринкових інститутів, клас відповідальних та освічених підприємців.

Необхідною умовою успішної інноваційної діяльності є її інституційне забезпечення. Мова йде, з одного боку, про існування відповідних державних органів: міністерств, державних комітетів, управлінь, а з іншого – про закони, норми, правила, стандарти інноваційно-впроваджувальних процесів. Свою частину інституцій формує і приватний сектор, громадськість. Це громадські організації (типу ради винахідників), незалежна експертиза тощо.

Державний вплив на інноваційну діяльність доповнюється регіональним. В розвинених країнах дедалі більший наголос робиться на регіональну інноваційну політику. Стає все більш очевидним, що саме регіональний масштаб є найбільш прийнятним для розгортання плідної інноваційної діяльності, позаяк її передумовою є локалізація різних інноваційних структур. Це створює додаткові можливості для

отримання комерційної інформації один про одного, формування коопераційних зв'язків. Можна цілком погодитися з думкою польського науковця К. Матусяка про те, що регіон слід розглядати як „оптимальне середовище для інновацій”[8].

В сучасних умовах регіони виступають справжніми осередками інноваційної діяльності. На їх територіях, як зазначає К. Матусяк, формуються регіональні інноваційні системи, регіональні ринки інновацій. Їх поява припадає на 80-90-ті роки минулого століття і пов'язується з пошуком нових резервів та ресурсів інноваційного розвитку. В розвинених країнах світу вони є доконаним чином.

Регіональну інноваційну систему (РІС) можна представити як публічно-приватний форум співпраці бізнесу, регіональної адміністрації органів місцевого самоврядування та держави, в якому представлені науково-дослідні, освітні установи, структури сприяння та трансферу інновацій, а також недержавні організації, які створюють можливість активізувати місцеві чинники росту та краще використовувати існуючий економічний потенціал. Вона покликана виконати наступні головні завдання: забезпечення зростання виробництва інноваційного продукту в регіоні; здійснення організаційної та фінансової допомоги при проведенні інноваційних заходів; організація трансферу технологій та системи об'єднання підприємців (здебільше МСП) з новими установами; створення умов для розвитку інноваційного підприємництва; ініціювання мережі зв'язків між фірмами, адміністрацією та третім сектором; формування виробничих систем типу інноваційних кластерів, технопарків, що діють на стику науки та техніки; сприяння підвищенню якості людських ресурсів шляхом організації навчання, залучення до організаторської діяльності населення.

Із зазначеного випливає, що головне призначення РІС полягає в узгодженні діяльності регіональних господарських структур, поглибленні взаємодії та співпраці між ними, досягненні комплексності інноваційних процесів в рамках регіону. Вона фактично створює функціональну мережу, яка об'єднує усіх господарюючих суб'єктів, що працюють у сфері виробництва і трансферу знань та технологій. Суттєвою її характеристикою є те, що вона зорієнтована на сприяння розвитку інноваційного потенціалу малих та середніх фірм.

РІС є локальним утворенням, яке спирається на місцеві ресурси і покликане активізувати ендогенні чинники економічного зростан-

ня, поліпшувати соціальний клімат в регіоні. Її провідна ідея – це опора на власні сили, їх мобілізація. Це, однак, не виключає прямої участі держави у забезпеченні функціонування та розвитку РІС. Вона це може здійснювати за допомогою державних програм розвитку інноваційної діяльності в регіонах. Це нерідко робиться щодо депресивних регіонів. Створення на їх території спеціальних економічних зон, технопарків може суттєво посприяти їх економічному відродженню. Йдеться про пряме державне субсидіювання та цільове фінансування регіональних органів влади з метою організації і розвитку інноваційної діяльності. Зараз для цього з'явилися додаткові можливості. Вони передбачені новим Законом України „Про стимулювання розвитку регіонів” від 12 жовтня 2005 року. Він декларує державну підтримку розвитку регіонів, яка здійснюватиметься на основі угод між Кабінетом міністрів та обласними радами. Ним передбачені спеціальні заходи державного стимулювання розвитку депресивних територій. В них неодмінно знайдуть своє місце кроки щодо активізації інноваційної діяльності.

На часі є розробка регіональних інноваційних програм. Вони стають обов'язковим атрибутом успішного регіонального розвитку. Їх головна особливість полягає у врахуванні місцевої специфіки: потреб підприємств в технологічних інноваціях та існуючого потенціалу їх продукування. Вони здебільше базуються на використанні SWOT-аналізу, що передбачає з'ясування сильних та слабких сторін, встановлення шансів та загроз інноваційної діяльності в регіоні. На основі цього вибудовується стратегія розвитку нововведень, реалізація якої і стає завданням РІС. складання таких програм в Європейському Союзі уже стало модою. Зараз вони створені і функціонують приблизно в 100 європейських регіонах [9]. Перші кроки в цьому напрямку робляться і в Росії. Томська, Тверська, Саратовська та Новосибірська області, як повідомляється, працюють над створенням інноваційного законодавства на регіональному рівні [10].

Основу РІС складає ринок інновацій. Вся „архітектура” системи – різноманітні інституції інфраструктури лише покликані забезпечити його нормальне функціонування. Тому першорядним завданням регіональної влади є формування ринку інновацій, його обох складових – ринку інноваційного продукту та ринку кваліфікованої робочої сили. Це автономні, але тісно пов'язані між собою ринки. Суть пов'язання у тому, що створення інновацій мо-

жливе лише за наявності кваліфікованої робочої сили, але вона буде затребувана тільки тоді, коли існуватиме попит на інновації.

Формування та функціонування ринку інновацій потребує цілого ряду інституцій забезпечення, до яких відносяться освітні заклади, інформаційна мережа, інноваційні банки, недержавні фонди підтримки нововведень, інноваційні біржі, центри впровадження (передачі) технологій. Зупинимося лише на двох, які не отримали належного висвітлення в літературі і дуже важливі з практичної точки зору.

Першою з них є інформаційна мережа нововведень. Вона являє собою інформаційно-пошукову систему для забезпечення інноваційної діяльності та науково-технічного розвитку. Вона може і повинна концентрувати науково-технічну, патентну, економічну, нормативну та іншу інформацію; містити інформаційне забезпечення регіонального управління на всіх рівнях; створити можливість оперативного доступу до баз даних інших регіонів та центру. Її праобразом може слугувати створена в Західному науковому центрі НАН і МОН України інформаційна експертна система управління інноваційно-інвестиційною діяльністю на регіональному рівні. Вона містить, зокрема, такі блоки даних: інформація про окремі завершені НДДКР, ступінь їх готовності до впровадження; відомості про діяльність розміщених на території регіону науково-дослідних, конструкторських організацій, оцінки їх науково-технічного потенціалу, отриманих результатів; дані про чисельність і структуру наукових кадрів і в першу чергу кадрів вищої кваліфікації, напрями та результати їх діяльності. Схема міжрегіональної інформаційної мережі забезпечення інформаційної діяльності подана на рис.1.

Регіональна інформаційна мережа стає посередником між виробником інноваційного продукту та його споживачем. І з формуванням такої мережі в інших регіонах створюється доступ користувачів до бази даних інших регіонів та центральної бази даних. Значення такої можливості для активізації інноваційного процесу важко переоцінити.

Другою інституцією, що заслуговує на особливу увагу, є центри впровадження технологій. Це американський „винахід”, який пройшов успішну понад столітню апробацію в сільському господарстві, де застосовувались державні „служби запровадження” нових агротехнологій та техніки. Зараз, за аналогією з ними, створена „Національна мережа” центрів впровадження нових промислових технологій.

Вона фінансується за дольовим принципом державою, штатами і муніципалітетами. Центри у своїй діяльності спираються на місцеві університети, які і пропонують свої розробки в галузі технологій та організації виробництва.

Мережа особливо корисна малим і середнім підприємствам, які отримали доступ до нових технологій [11].

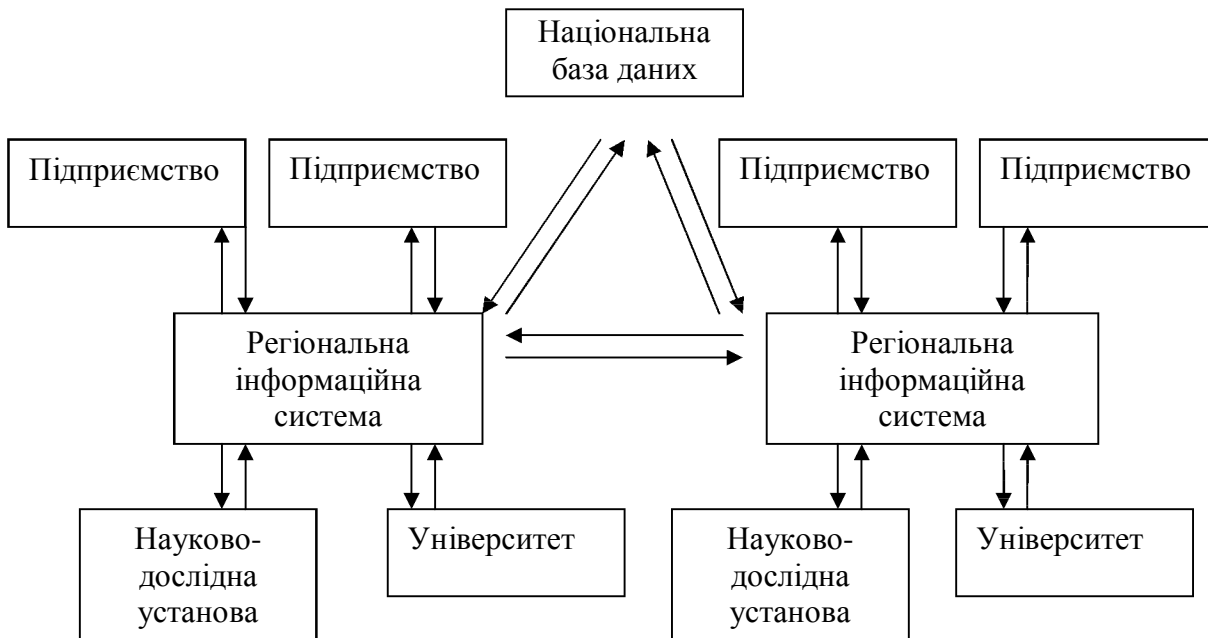

Рисунок 1. Схема міжрегіональної інформаційної мережі забезпечення інформаційної діяльності

Ця практика є достатньо поширеною і в Європейському Союзі. Там в останні роки створено близько 70 центрів передачі інноваційних технологій. Своєю дією вони охоплюють не лише країни-члени, а й кандидатів на вступ, а також Ізраїль та Ісландію. В перелік послуг, що їх надають центри, входить допомога в придбанні технологій за рубежом або її патентуванні, захист прав інтелектуальної власності, укладання угод про спільну інноваційну діяльність з іноземними фірмами, проведення технологічного аудиту, брокерські послуги, а також доступ до спеціального фінансування. Про корисність цих послуг свідчить той факт, що за 1995-2000 роки ними скористалися більш ніж 65 000 компаній [12]. У нашої сусідки – Польщі створена регіональна мережа допомоги підприємствам у придбанні та запровадженні інновацій. Так, у першій половині 2004 року в країні діяло 29 центрів трансферу технологій та 289 науково-консультаційних осередків [8]. На громадських засадах створена і функціонує Польська асоціація центрів інновацій та бізнесу. Цей напрацьований та апробований досвід слід якомога швидше використати для створення подібних центрів в регіонах України. Це важливо з огляду на те, що, як зазначає директор Об'єднаного інституту економіки НАН України

академік С. Пирожков, „...відсутність механізмів передачі інноваційного продукту у виробництво залишається „вузьким місцем” нашої економіки”[13].

Особливої уваги заслуговує ще одна група інституцій забезпечення ринку інновацій. Це група інноваційних за своєю структурою та спрямуванням діяльності підприємств. Вони представлені на малюнку як господарські структури, що поєднують в своїй діяльності науку і виробництво. Мова йде про технопарки, технополіси, інноваційні кластери та фінансово-промислові групи.

Найбільш поширеними серед них є технопарки і технополіси. Вони виступають породженням науково-технічної революції і особливо розвинулися на її другому етапі, який називають технологічним. В багатьох успішних країнах їх створення та підтримка зведені до рангу офіційної державної науково-технічної політики і стали елементом стратегії розвитку країни.

Ще однією інноваційною формою поєднання наукових установ з наукоємним виробництвом виступають промислово-інноваційні кластери (скупчення). Вони представляють сіть взаємопов'язаних промислових підприємств, дослідних центрів, наукових установ, фінансових і страхових компаній, об'єднаних ціллю

підвищення ефективності діяльності на базі нововведень. В основі формування кластерів лежать два підходи: територіальний і галузевий. Їх мета – створювати мережі взаємопов’язаних підприємств, зацікавлених в запровадженні та застосуванні нових технологій, виходячи з того, що разом це досягається легше.

Позитивні ефекти кластеризації загальноновизнані. Виникнувши в Італії у післявоєнний період, вони швидко поширилися не лише в Європі, а й по інших континентах. Вражає їх розповсюдження у США, де їх налічується майже 380 і вони виробляють 61% промислової продукції країни [14]. Починають формуватися вони і в Україні. Прикладом діючого інноваційного кластеру вугільного машинобудування і технопарк „Вуглемаш”. На основі Українського науково-дослідного, проектно-конструкторського і технологічного інституту вибухозахищеного та рудничного електроустаткування, який працює з багатьма галузями промисловості, планується створення інноваційного кластеру з виробництва вибухозахищеного електроустаткування та інших. Перевагою кластерів є їх регіональне заземлення і те, що основні позитивні результати – зростання якісних параметрів виробництва, розвиток малого підприємства, збільшення зайнятості – дістаються регіональній громаді. Тому не випадковим є той факт, що їх створення нерідко входить до планів соціально-економічного розвитку окремих регіонів. До того ж, вони є активними розповсюджувачами інновацій. Деякі дослідники вбачають сучасні успіхи Індії в галузі інноваційного виробництва саме в запровадженні кластерної організації бізнесу.

До переліку бізнесових структур, що поєднують виробничу і наукову діяльність, слід включити і промислово-фінансові групи (ПФГ). Ці структури, як свідчить їх назва, базуються на сполученні виробничого і банківського капіталу. Їх появу на початку ХХ задекларував австрійський економіст Р. Гільфердінг у праці “Фінансовий капітал” (1910 рік).

Завершуючи фрагментарний аналіз структурних елементів РІС, зазначимо, що найбільший ефект її функціонування досягається за умов комплексності, тобто наявності всіх її складових підрозділів. Нерозвинутість регіональної системи, відсутність ряду дійових структур зменшує ефективність її функціонування. Це, зокрема, стосується і України, де РІС лише формується і бракує низки із означених господарських структур, таких як інноваційні банки та біржі, центри впровадження технологій, венчурне підприємництво тощо.

Ефектами функціонування РІС слід вважати: мобілізацію всіх креативних сил регіону – підприємництва, банків, науки, мобілізацію зусиль держави, регіону, місцевої влади, бізнесу та громади задля інноваційного розвитку території; активний пошук внутрішніх резервів інноваційності; координацію інноваційної діяльності в регіоні та формування пріоритетів інноваційної діяльності; встановлення довгострокових партнерських відносин між різними учасниками інноваційного процесу; зменшення і розподіл ризику інноваційної діяльності; допомога розвитку місцевого малого та середнього підприємства, залучення його до інноваційної діяльності; створення своєрідного „інноваційного тиску” на господарюючих суб’єктів з метою заохочення до запровадження нововведень; застосування новітніх форм трансферу технологій, що робить їх максимально доступними для підприємств, особливо малих та середніх.

Ефекти РІС, як зазначає К. Матусяк, забезпечуються двома базовими процесами – консенсусом та синергією. Перший – вимагає узгодження діяльності різних приватних та урядових суб’єктів, які мають різні цілі та інтереси. Другий – є результатом співпраці, контактів, намагань розв’язання проблем. Ступінь розвитку цих процесів формує регіональний інноваційний клімат, тобто привабливість регіонів для інноваційних фірм. Це пояснює, з одного боку, їх скупчення в окремих регіонах, а з іншого – просторову поляризацію за наявності таких фірм.

Підсумовуючи, викладене зазначимо, що перспективи, сталий і безпечний розвиток країни та її регіонів може забезпечити лише формування „нової економіки”. Це дозволить іти в ногу із світовим соціально-економічним поступом і не скотитися на його узбіччя. Шлях до створення такої економіки пролягає через інновації. На цьому мають бути сконцентровані зусилля держави, регіональної та місцевої влади, громадськості. Особливо слід акцентувати увагу на регіональному рівні, який створює найкраще середовище та простір для інноваційної діяльності. В Україні цей формат діяльності та управління процесами нововведень лише формується. Тому необхідно активізувати роботу щодо пошуку форм такої діяльності, розробки оптимальної, прив’язаної до ситуації в окремих регіонах структури РІС, шляхів розвитку регіонального ринку інновацій.

Література

1. Поплавська Ж., Поплавський В. Інноваційний процес в Україні: реалії і можливості.// Вісник НАН України. – 2003. – № 6. – С. 16.
2. Амоша А. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення.// Економіст – 2005. – № 6. – С.28.
3. Голиков В. І. Наміри, реалії, можливості та шляхи реалізації інноваційної стратегії розвитку економіки України.// Економіка і прогнозування. – 2004. – № 1 – С. 33.
4. Статистичний щорічник України за 2003 рік – К.: Вид-во „Консультант”. – С. 346-353.
5. Поплавська Ж., Поплавський В. Інноваційний процес в Україні: реалії і можливості // Вісник НАН України. – 2003. – № 6 – С. 16.
6. Кириченко Е. Основы инновационного лидерства США.// Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 7 – с. 45.
7. Иванова Н. И. Национальные инновационные системы. – М.: Наука, 2002. – С. 184.
8. Матусьяк К. Децентралізація інноваційної політики – роль бізнес-інструкторів та інноваційних центрів // Матеріали міжнародної конференції “Наука, інновації та регіональний розвиток”. 23-25 травня 2005 року. – Львів: Видав-

- нич-поліграфічний відділ ЛьвЦНТЕІ, 2005. – С. 180.
9. Створення сприятливих умов для розвитку інноваційних підприємств України на основі регіональних механізмів. Інформаційні матеріали конференції. Львів 5-7 жовтня 2005 року – Львів: Видавничо-поліграфічний відділ ЛьвЦНТЕІ, 2005 – С. 10.
10. Балацкий Е., Конишев В. Роль государственного сектора в построении “новой экономики”.// Общество и экономика. – 2004. – № 2 .– С. 92.
11. Зуев А., Мясникова Л. Экономика пост-модерна // РИСК – 2001, IV – С. 89.
12. Минько С. В. Опыт стимулирования инновационной деятельности в странах Евросоюза.// БИКИ от 6 декабря 2003 года. – С. 5.
13. Пирожков С. Проблемы прискорення інноваційного розвитку.// Економіст – 2005. – № 4. – С. 31.
14. Сологуб О. П. Сучасні проблеми інноваційного розвитку України в контексті світової глобалізації.// Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 6. – С. 40.

Статья поступила в редакцию 20.01.2006

М.А. НЕМЧАНИНОВА, к.э.н., доцент,
Дальневосточный государственный университет путей сообщения

ОБОСНОВАНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ КОНЦЕССИОННЫХ ДОГОВОРОВ КАК ПЕРСПЕКТИВНОЙ ФОРМЫ ИНВЕСТИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Характерной чертой современных международных экономических отношений является движение капитала в виде иностранных инвестиций, обусловленное интернационализацией общественного производства и деятельностью транснациональных корпораций. Этот процесс имеет существенное значение для всех стран, в том числе и Российской Федерации (РФ), поскольку носит универсальный характер. Привлечение иностранных инвестиций в российскую экономику приобрело в настоящее время особое значение, так как уровень внутреннего накопления капитала не соответствует потребностям в инвестиционных ресурсах, необходимых для ее оздоровления. Формирование благоприятного инвестиционного климата в РФ обуславливает необходимость кардинальных преобразований в инвестиционной поли-

тике, проводимой государством. Особое значение иностранные инвестиции имеют для экономики Дальнего Востока РФ. Преобразование региона на основе приоритетов геополитического и ресурсного характера обусловило формирование рыночных хозяйственных структур не столько экономической целесообразностью, сколько политическими решениями. Поэтому при переходе к рыночным отношениям Дальний Восток оказался менее готов к введению рыночных элементов, чем другие регионы страны. На сегодняшний день, в условиях инвестиционного кризиса в РФ привлечение в дальневосточные регионы иностранного капитала является одной из основных задач, содействующих реализации программ будущего экономического роста.

© М.А. Немчанинова, 2006